

Russellov tekst O označavanju (On Denoting) objavljen je u američkom časopisu Mind 1905. godine i do danas predstavlja jedan od najznačajnijih spisa u okviru teorije značenja. U njemu Russell polemizira ponajprije s Fregeom, ali ujedno preinačuje i svoju raniju teoriju koju je iznio u Načelima Matematike (Principles of Mathematics). Prijevod je nastao prema engleskom izvorniku izdatom u zborniku Logic and Knowledge (ed. by R.C. Marsh, Capricorn Books, New York, 1971, pp. 41-56).

Bertrand Russell

O označavanju

Pod označavajućim izrazima razumijem izraze poput ovih: neki čovjek, neki ljudi, bilo koji čovjek, svaki čovjek, svi ljudi, sadašnji kralj Engleske, sadašnji kralj Francuske, središte mase sunčevog sustava u prvom trenutku dvadesetog stoljeća, obrtaj Zemlje oko Sunca, obrtaj Sunca oko Zemlje. Tako izraz označava jedino pomoću svojeg oblika. Možemo razlikovati tri slučaja:

- 1) izraz može biti označavajući, ali da ništa ne označava; kao npr. 'sadašnji kralj Francuske'.
- 2) izraz može označavati jedan točno određen objekat; kao npr. 'sadašnji kralj Engleske', koji označava jednog točno određenog čovjeka.
- 3) izraz može označavati neodređeno; kao što npr. 'neki čovjek' ne označava mnogo ljudi, već nekog neodređenog čovjeka.

Tumačenje takvih izraza predstavlja popriličnu poteškoću. Doista, veoma je teško sačiniti neku teoriju koja bi bila neosjetljiva na formalne prigovore. Prema mojem uvidu, sve poteškoće s kojima sam se susreo prevladane su teorijom koju upravo namjeravam iznijeti.

Predmet označavanja je od vrlo velikog značaja, ne samo za logiku i matematiku, već i za spoznajnu teoriju. Primjerice, mi znamo da je središte mase sunčevog sustava neka određena točka, te brojne propozicije¹ o toj točki možemo potvrditi. Međutim, mi nemamo neposredan uvid u tu točku koja nam

---

¹ Russell kroz cijeli tekst rabi izraz "proposition" u svojstvu suda, iskaza, tvrdnje, rečenice i dr. Upravo iz tog razloga što

je poznata jedino opisom. Razlika između uvida i znanja o nečemu (acquaintance and knowledge about) jest razlika između stvari čije zorove posjedujemo i onih stvari koje zahvaćamo jedino posredstvom označavajućih izraza. Često se događa da znamo kako neki izraz označava nedvosmisleno, iako nemamo uvida u to što on označava. To je slučaj s gore spomenutim centrom mase sunčeva sustava. Opažajima imamo uvid u predmete opažanja, a mislima imamo uvid u predmete apstraktnijeg logičkog karaktera. Međutim, nemamo nužno uvid u predmete označene izrazima koji su sastavljeni od riječi u čiji smisao imamo uvid.

Da navedemo jedan veoma važan primjer: izgleda da bi bilo neutemeljeno vjerovati da ikada imamo uvid u misli drugih ljudi, s obzirom na to da ih nikada izravno ne opažamo. No, ono što ipak o njima znamo dobiveno je kroz označavanje. Svo mišljenje započinje s uvidima, ali dalje nastavlja s razmišljanjem o mnogim drugim stvarima u koje nemamo neposrednog uvida.

Tijek mojeg izlaganja bit će sljedeći. Započet ću s teorijom koju namjeravam zastupati². Zatim ću razmotriti Fregeove i Meinongove teorije i pokazati zašto niti jedna od njih ne zadovoljava. Onda ću položiti temelje svoje teorije i naposljetku sažeto naznačiti filozofske konzekvencije svoje teorije.

Ukratko, moja teorija izgleda ovako. Pojam varijable držim temeljnim. Uzimam ' $C(x)$ ' kao propoziciju³ u kojoj je x sastavni dio koji je kao varijabla bitno ili potpuno neodređen. Tako možemo razmatrati dva oblika: ' $C(x)$ je uvijek istinit' i ' $C(x)$ je ponekad istinit'⁴. Tako će svi, nijedan i neki, kao najprostiji označavajući izrazi, biti tumačeni na sljedeći način:

Russellov izraz "proposition" pokriva sva ta značenja, ja ga ne prevodim niti jednim od tih izraza, već ga transkribiram.

(P.G.)

² Ovaj predmet razmatrao sam u *Načelima Matematike* (Principles of Mathematics, knjiga V, i pogl. 476). Teorija koju sam ondje zastupao gotovo je jednaka Fregeovoj i poprilično se razlikuje od one koju zastupam u narednim recima.

³ Točnije, kao propozicijsku funkciju.

⁴ Drugi se oblik može odrediti pomoću prvog i to ako uzmemo da predstavlja 'Nije istinito da je " $C(x)$ je lažan" uvijek istinito'.

C(svi) predstavlja 'C(x) je uvijek istinit';

C(nijedan) predstavlja "'C(x) je lažan" je uvijek istinit';

C(neki) predstavlja 'Lažno je da je "C(x) je lažan" uvijek istinit'⁵.

Ovdje je oblik 'C(x) je uvijek istinit' uzet kao ishodišan i nedjeljiv (ultimate and indefinable), a drugi su određeni pomoću njega. Za pretpostaviti je da svi, nijedan i neki nemaju nikakav smisao odvojeno (sami za sebe), već da je smisao pridodat svakoj propoziciji u kojoj se oni nalaze. To je načelo teorije označavanja koju želim zastupati. Naime, da označavajući izrazi nikada nemaju smisao sami po sebi, već da svaka propozicija u čijem se govornom iskazu oni zateknu - dobija neki smisao.

Vjerujem da poteškoće s označavanjem proizlaze iz pogrešne analize propozicija koje u svojem govornom iskazu sadrže označavajuće izraze. Prikladna analiza, ako se ne varam, može biti nadalje izložena na sljedeći način. Recimo da sada želimo protumačiti ovu propoziciju: 'Sreo sam nekog čovjeka'. To je istina, ja sam doista sreio nekog određenog čovjeka. No, to nije ono što ja tvrdim.

Prema teoriji koju zastupam, ja tvrdim ovo:

"Sreo sam x, a x je ljudsko biće" nije uvijek lažno'.

Određujući klasu ljudi općenito kao klasu objekata s predikatom ljudsko biće, kažemo:

'C(neki čovjek)' predstavlja⁶ "'C(x) i x je ljudsko biće" nije uvijek lažan'.

Ovime 'neki čovjek', sam po sebi ostaje potpuno lišen smisla, ali daje smisao svakoj propoziciji u čijem se govornom iskazu nalazi 'neki čovjek'.

---

⁵ Umjesto ovog zamršenog izraza, ja ću ponekad rabiti izraz 'C(x) nije uvijek lažan', ili 'C(x) je ponekad istinit', pretpostavivši da su određenja ova dva izraza jednaka gornjem.

⁶ U većini slučajeva izraz 'x means y' ili 'x stands for y' prevodim sa 'x predstavlja y', iako bi bilo točnije prevesti s 'x znači y'. No to ipak ne činim kako temeljni pojmovi koji se kasnije javljaju u tekstu - 'smisao' (meaning) i 'značenje' (denotation) - ne bi bili pomiješani, što bi moglo ugroziti razumijevanje ionako vrlo složenog teksta. (P.G.)

Razmotrimo sljedeću propoziciju: 'svi su ljudi smrtni'. Ova propozicija⁷ je zapravo hipotetička i kazuje da ako je bilo što čovjek, onda je to smrtno. To znači da ona tvrdi da ako je x čovjek, x je smrtno, što god da je x . Stoga ako zamijenimo 'x je čovjek' sa 'x je ljudsko biće'⁸, dobit ćemo da:

'Svi su ljudi smrtni' predstavlja "Ako je x ljudsko biće, x je smrtno" je uvijek istinit'.

To se u simboličkoj logici kaže: 'svi su ljudi smrtni' predstavlja " x je ljudsko biće" implicira " x je smrtno" za sve vrijednosti x '. Još općenitije kažemo:

'C(svi ljudi)' predstavlja "Ako je x ljudsko biće, onda je $C(x)$ istinit" je uvijek istinit'.

Tako:

'C(nijedan čovjek)' predstavlja "Ako je x ljudsko biće, onda je $C(x)$ lažan" je uvijek istinit.

'C(neki ljudi)' predstavlja isto što i 'C(neki čovjek)', pa stoga:

'C(neki čovjek)' predstavlja 'Lažno je da " $C(x)$ i x je ljudsko biće" je uvijek lažan'.

'C(svaki čovjek)' predstavlja isto što i 'C(svi ljudi)'.

Preostaje nam još protumačiti izraze koji sadrže pokaznu zamjenicu onaj, ona, ono.⁹ Ovo su daleko najinteresantniji i najteži označavajući izrazi. Uzmite kao primjer 'otac Karla II. je bio pogubljen' ('the father of Charles II was executed'). To ustvrđuje da je postojao neki x koji je bio otac Karla II. i koji je bio pogubljen. Određeni član kada se točno upotrebljava uključuje jedinstvenost. Istina, mi govorimo o

⁷ Kako je to vrlo vješto dokazano u Bradleyevoj *Logici* (Logic, knjiga I, pogl. II.).

⁸ Ovu distinkciju Russell vjerojatno uvodi računajući i na ženski spol, koji se u širem smislu može obuhvatiti pojmom 'čovjek', a u užem ne. (P.G.)

⁹ U izvorniku se radi o određenom članu 'the' s ulogom pobježeg određivanja imenice. Kako članovi ne postoje u hrvatskom jeziku, smatrao sam da je neodređeni član 'a' ili 'an' na svim relevantnim mjestima najprimjerenije prevesti s neodređenom zamjenicom 'neki', dok određeni član 'the' ispuštam na mjestima gdje je imenica sasvim jasno i nedvosmisleno određena, a tamo gdje to nije slučaj, prevodim s pokaznom zamjenicom 'onaj', 'ona', 'ono', odnosno 'taj', 'ta', 'to'. (P.G.)

'onom sinu Tog-i-tog', ('the son of So-and-so'), čak i onda kada Taj-i-taj ima nekoliko sinova, iako bi bilo ispravnije reći 'neki sin Tog-i-tog'. Stoga ćemo za naše potrebe uzimati određeni član uključujući jedinstvenost. Tako kada kažemo 'x je bio otac Karla II.' ne tvrdimo samo da je x bio u nekom odnosu sa Karlom II., nego i to da ništa drugo nije bilo u tom odnosu. Odnos o kojemu je riječ, bez pretpostavke o jedinstvenosti i bez ikakvog označavajućeg izraza, iskazuje se s 'x je začeo Karla II.'. Da bismo dobili ekvivalent od 'x je bio otac Karla II.', moramo dodati 'ako je y različito od x, y nije začeo Karla II.', ili što je sukladno, 'ako je y začeo Karla II., y je jednako x'. Odatle će 'x je otac Karla II.' biti: 'x je začeo Karla II.; i "ako je y začeo Karla II., y je jednako x" je uvijek istinito za y'.

Prema tome, 'otac Karla II. je bio pogubljen' bit će:

'Nije uvijek lažno za x da je x začeo Karla II. i da je x bio pogubljen i da "ako je y začeo Karla II., y je jednak x" je uvijek istinito za y'.

Ovo može izgledati kao prilično neuvjerljivo tumačenje, ali ja za sada ništa ne obrazlažem, već samo iznosim svoju teoriju.

Da bismo protumačili 'C(otac Karla II.)', gdje C predstavlja bilo koju tvrdnju o njemu, treba samo zamijeniti 'x je bio pogubljen' u gornjem primjeru sa C(x). Primijetimo da prema gore navedenom tumačenju, kakva god bila tvrdnja C, 'C(otac Karla II.)' implicira:

'Nije uvijek lažno za x da "ako je y začeo Karla II., y je jednak x" je uvijek istinito za y',

što se običnim jezikom kaže: 'Karlo II. je imao jednog jedinog oca'. Stoga ako ovaj uvjet ne bude ispunjen, svaka propozicija u obliku 'C(otac Karla II.)' je lažna. Prema tome, svaka propozicija tipa 'C(sadašnji kralj Francuske)' također je lažna.

Ovo je velika prednost iznesene teorije. Poslije ću pokazati da ona nije u suprotnosti sa zakonom proturječja¹⁰, kao što bi se na prvi pogled moglo pretpostaviti.

Time se sve propozicije u kojima se nalaze označavajući izrazi reduciraju na oblike u kojima se ti izrazi ne nalaze. U narednom razmatranju ću nastojati pokazati zašto je nužno izvršiti takvu redukciju.

Potvrda ove teorije proizlazi iz naoko nezaobilaznih poteškoća ako se pretpostavi da označavajući izrazi predstavljaju bitne sastavne djelove propozicija u čijim se govornim iskazima nalaze.

---

¹⁰ "The law of contradiction". (P.G.)

Najjednostavnija od svih teorija koje dopuštaju takvo razumijevanje je ona Meinongova¹¹. Ova teorija drži da svaki gramatički ispravan označavajući izraz predstavlja neki objekt. Tako se pretpostavlja da su 'sadašnji kralj Francuske', 'okrugli kvadrat' i sl. neki stvarni (genuine) objekti. Priznaje se, doduše, da takvi objekti ne postoje, ali unatoč tome smatraju se objektima. To je po sebi veoma teško gledište. Glavni prigovor je da su takvi objekti skloni kršenju zakona proturječja. Sporno je, primjerice, da trenutno postojeći kralj Francuske postoji, ali i ne postoji; da je okrugli kvadrat okrugao, ali i da nije okrugao itd. Budući da je takvo što nedopustivo, treba dati prednost teorijama za koje se smatra da izmiču ovakvom rješenju.

Takvo kršenje zakona proturječja izbjegava Fregeova teorija. U označavajućem izrazu on razlikuje dva elementa koja možemo nazvati smisao (meaning) i značenje (denotation)¹². Tako je 'središte mase sunčevog sustava na početku dvadesetog stoljeća' veoma složeno u smislu, ali je njegovo značenje neka određena točka koja je jednostavna. Sunčev sustav, dvadeseto stoljeće, itd. su sastavni dijelovi smisla, dok značenje uopće nema sastavnih dijelova¹³.

Jedna od prednosti ovakvog razlikovanja sastoji se u tome da ono pokazuje zašto se često isplati ustvrditi jednakost. Ako kažemo 'Scott je pisac Waverleya', mi tvrdimo jednakost značenja pomoću razlike u smislu. Međutim, ja neću ponavljati razloge utemeljenosti ove teorije, budući da sam

---

¹¹ Vidi *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie*" (Leipzig, 1904) prva tri članka (Meinongov, Amesederov i Mallyjev).

¹² Vidi Fregeov *Über Sinn und Bedeutung*, Zeitschrift für Phil. und Phil. Kritik, svezak 100.

¹³ Frege svugdje razlikuje dva elementa - smisao i značenje, a ne samo u složenim označavajućim izrazima. Tako smisao svakog pojedinog sastavnog dijela označavajućeg izraza ulazi u njegov smisao, a ne u njegovo značenje. U propoziciji 'Mont Blanc je visok preko 1000 metara' smisao 'Mont Blanc', prema njemu, nije stvarna planina, već je to sastavni dio smisla (cjelokupne) propozicije.

prednosti njenih postavki istakao na drugom mjestu (loc.cit.), a sada sam zaokupljen osporavanjem tih tvrdnji.

Jedna od prvih poteškoća sa kojom ćemo se susresti usvojimo li gledište da označavajući izrazi iskazuju (express) smisao i označuju (denote) značenje¹⁴, odnosi se na slučajeve u kojima se čini da značenje izostaje. Ako kažemo 'kralj Engleske je ćelav', to izgleda neće biti tvrdnja o složenom smislu 'kralj Engleske', već o zbiljskom čovjeku označenom tim smislom. Ali razmotrimo sada 'kralj Francuske je ćelav'. Prema analogiji ova bi propozicija također trebala biti o značenju izraza 'kralj Francuske'. Međutim, iako ovaj izraz ima smisao, (pod uvjetom da i 'kralj Engleske' ima neki smisao), on zasigurno nema značenja, barem ne u nekom izvjesnom smislu. Stoga bi netko mogao pretpostaviti da bi 'kralj Francuske je ćelav'trebala biti besmislica. No, to nije besmislica, budući da je propozicija očito lažna.

Ili razmotrimo opet jednu ovakvu propoziciju: 'Ako je u klasa koja ima samo jedan član, onda je taj jedan član član od u'; ili možemo reći 'ako je u klasa s jednim članom, svaki u je neki u'. Ova bi propozicija trebala uvijek biti istinita, budući da je konkluzija istinita kada je hipoteza istinita. Ali 'svaki u' je označavajući izraz, i on je značenje, a ne smisao onoga što je rečeno da je neki u. Ali ako u nije klasa s jednim članom, 'svaki u' čini se da ne označava ništa; stoga bi naša propozicija bila besmislica čim u prestane biti klasa s jednim članom.

Sada je jasno da ovakve propozicije nikako ne postaju besmislene samo zbog toga što su im pretpostavke lažne. Kralj Alonso iz Shakespeareove "Oluje" mogao bi reći: 'Ako se Ferdinand nije utopio, Ferdinand je moj jedini sin.' Ovdje je 'moj jedini sin' označavajući izraz koji na prvi pogled ima značenje onda i samo onda kada postoji samo jedan sin. Ali gore navedena tvrdnja bi usprkos tome ostala istinita i da se Ferdinand uistinu utopio. Stoga, ili moramo namaknuti neko značenje u slučajevima u kojima je ono na prvi pogled odsutno, ili moramo napustiti gledište da je značenje ono što je posrijedi u propozicijama koje sadrže označavajuće izraze. Ja zastupam ovaj potonji slučaj. Prvi

---

¹⁴ Reći ćemo da u ovoj teoriji označavajući izraz **iskazuje** neki smisao, a da oboje, i izraz i smisao **označavaju** značenje. U onoj drugoj teoriji koju ja zastupam, ne postoji smisao, već samo ponekad značenje.

slučaj može se zastupati ako se dopuste nepostojeći objekti, kao što to čini Meinong, i zataji prigovor da oni prkose zakonu proturječja. Ipak, ako je ikako moguće, takvo što valja izbjegavati.

Postoji i drugi način zastupanja istog tog slučaja (što se našeg sadašnjeg izbora tiče), kakvog usvaja Frege koji uvijek osigurava neko sasvim konvencionalno značenje za slučajeve u kojima ineče ne bi bilo nikakvog značenja. Tako 'kralj Francuske' označava nultu klasu; 'jedini sin Tog-i-tog', (koji inače ima lijepu deseteročlanu obitelj), označava klasu svih njegovih sinova, itd. Ali, ovakav je postupak očito umjetan i ne daje točnu analizu sadržaja, iako ne mora dovesti do zbiljske logičke pogreške. Stoga, ako dopustimo da označavajući izrazi općenito imaju dvije strane - smisao i značenje, slučajevi u kojima se čini da nema značenja stvaraju poteškoće i u pretpostavci da zaista postoji značenje, kao i u pretpostavci da značenja zapravo nema.

Logičke teorije svoju djelotvornost najbolje mogu iskušati u rješavanju problema (puzzles), a cjelokupna zamisao razmišljanja o logici sastoji se u prikupljanju što je moguće više logičkih problema, budući da oni imaju istu svrhu kao i pokusi u fizikalnim znanostima. Zato ću navesti tri problema koje bi jedna teorija značenja trebala biti u stanju riješiti, a ja ću kasnije pokazati da ih moja teorija rješava.

(1) Ako je A jednako B, štogod bilo istinito za jedno, istinito je i za drugo, i svako može biti zamijenjeno drugim u svakoj propoziciji, a da se pri tome istinitost ili lažnost propozicije ne mijenja. Recimo da je Georg IV. htio znati da li je Scott pisac Waverleya¹⁵, a činjenica je da Scott jest pisac Waverleya. Stoga možemo zamijeniti pisac Waverleya sa Scott i odatle pokazati da je Georg IV. htio znati da li je Scott Scott. No, takva zainteresiranost za zakon identiteta ne bi se mogla pripisati prvom gospodinu Europe.

(2) Zakonom o isključivanju sredine, ili 'A jest B' ili 'A nije B' mora biti istinito. Odatle slijedi, ili 'sadašnji kralj Francuske je ćelav' ili 'sadašnji kralj Francuske nije ćelav' mora biti istinito. No, kada bismo pobrojali sve stvari koje jesu ćelave, pa zatim sve stvari koje nisu ćelave, niti na jednom popisu ne

---

¹⁵ *Waverley* je naslov romana Sir Waltera Scotta iz 1814. godine, kojeg u prijevodu neću stavljati pod navodne znakove. Razlog tome je taj što će u kasnijem dijelu teksta razlika između jednostrukih (') i dvostrukih (") navodnika biti od velike važnosti za razumijevanje Russellova izlaganja. Umjesto navodnika, naziv romana bit će naznačen italikom. (P.G.)

bismo trebali naći sadašnjeg kralja Francuske. A hegelijanci koji toliko vole sintezu, vjerojatno će zaključiti da ovaj nosi periku.

(3) Razmotrimo propoziciju 'A je različito od B'. Ako je to istinito, postoji razlika između A i B, a to bi se moglo izraziti u obliku: 'razlika između A i B postoji'. Ali ako je lažno da se A razlikuje od B, onda ne postoji razlika između A i B, što bi se opet moglo izraziti u obliku: 'razlika između A i B ne postoji'. Ali kako može nebiće (non-entity) biti subjektom propozicije?

'Mislim, dakle postojim' nije ništa jasnije od 'ja sam subjekt propozicije, dakle ja postojim', pod uvjetom da se s 'ja jesam' tvrdi postojanje ili bitak (subsistence or being)¹⁶. Odatle izgleda slijedi da je uvijek sebi-proturječno nijekati bitak bilo čemu, iako smo vidjeli u vezi s Meinongom da dopuštanje postojanja također ponekad dovodi do proturječja. Zato, ako se A i B ne razlikuju, pretpostaviti bilo da postoji ili da ne postoji takav objekt poput 'razlike između A i B' izgleda jednako besmisleno.

Odnos smisla spram značenja sadži neke veoma neobične poteškoće koje su dovoljne da pokažu kako teorija koja do njih dovodi mora biti pogrešna.

Kada želimo govoriti o smislu nekog označavajućeg izraza, u opreci spram značenja, najlakši način da to učinimo je pomoću jednostrukih navodnika. Tako kažemo:

Središte mase sunčevog sustava je neka točka, a ne označavajuća složevina;

'Središte mase sunčevog sustava' je označavajuća složevina, a ne neka točka.

Ili opet:

Prvi stih Grayeve Elegije izriče tvrdnju.

'Prvi stih Grayeve Elegije' ne izriče tvrdnju.

Uzevši tako bilo koji označavajući izraz, recimo C, želimo razmotriti odnos između C i 'C', a razlika između to dvoje nalazi se u gore navedenim primjerima.

Za početak kažimo da kada naiđemo na C, govorimo o značenju, a kada naiđemo na 'C' govorimo o smislu. Odnos smisla i značenja nije tek jezičke naravi, već mora postojati i logički odnos kojeg iskazujemo rekavši da smisao označava značenje. No, poteškoća s kojom se suočavamo sastoji se u tome da ne možemo istovremeno zadržati vezu smisla i značenja, i ujedno ih spriječiti da budu jedno te isto; pored toga, smisao se ne može proniknuti drugačije nego pomoću označavajućih izraza. To se događa na sljedeći način.

---

¹⁶ Ove, naime, rabim kao sinonime.

Pretpostavimo da jedan izraz C ima oboje - i smisao i značenje. Ali ako govorimo o 'smislu C' dobit ćemo smisao značenja (ako ga uopće ima). 'Smisao prvog stiha Grayeve Elegije' je isto što i 'Smisao "Zvona mrenja tren u noć tiho zvone"', ali nije isto što i 'Smisao "prvog stiha Grayeve Elegije"'. Tako da bismo dobili smisao koji tražimo, ne govorimo o 'smislu C', nego o 'smislu "C"', a to je isto što i samo 'C'. Isto tako 'značenje C' ne predstavlja ono značenje koje tražimo, već, ako uopće nešto znači, predstavlja nešto što označava ono što je označeno značenjem koje tražimo. Na primjer, neka 'C' bude 'označavajuća složevina koja se nalazi u drugom od navedenih primjera'.

Tako,

C = 'prvi stih Grayeve Elegije', a značenje

C = Zvona mrenja tren u noć tiho zvone. Ali ono što smo tražili kao značenje C bilo je 'prvi stih Grayeve Elegije'. Tako nismo uspjeli u svojem nastojanju.

Poteškoća oko smisla označavajuće složevine može se izraziti ovako: Onog trenutka kada složevinu stavimo u propoziciju, propozicija je o značenju; ako 'smisao C' učinimo subjektom propozicije, subjekt će biti smisao značenja, (ako ga uopće ima), što se ne traži. To nas navodi da zaključimo kako prilikom razlikovanja smisla i značenja uvijek imamo posla sa smislom: smisao ima značenje i on je složen. Ne postoji ništa drugo osim smisla kojeg se može nazvati složenim i reći da istovremeno ima i smisao i značenje. Ovdje je ispravno reći da poneki smisao ima značenje.

Međutim, to samo ističe našu poteškoću oko smisla. Pretpostavimo da je C naša složevina. Tada treba reći da je C smisao te složevine. No ipak, gdje god se C zatekne bez jednostrukih navodnika, ono što smo rekli nije istinito za smisao, već samo za značenje; kao kada kažemo: Središte mase sunčevog sustava je neka točka. Dakle, kada govorimo o samom C, tj. kada dajemo propoziciju o smislu, naš subjekt nije C, nego nešto što označava C. Tako 'C' koje rabimo kada želimo govoriti o smislu, nije smisao, nego ono što označava smisao. Osim toga, C ne smije biti sastavni dio složevine (kao što je to u 'smisao C'), jer ako se C nalazi u složevini, radit će se o njegovom značenju, a ne o njegovom smislu. Povratnog opet puta od značenja k smislu nema, budući da svaki objekt može biti označen neograničenim brojem različitih označavajućih izraza.

Tako se čini da su 'C' i C različita bića, utoliko što 'C' označava C. Ali to ne može biti objašnjenje, jer odnos 'C' spram C ostaje potpuno zagonetan. Gdje ćemo naći označavajuću složevinu 'C' koja označava C? Osim toga, kad se C zatekne u propoziciji onda se ne radi samo o značenju, kao što ćemo vidjeti u narednom odlomku. Međutim, iz ovoga slijedi da je C samo značenje, budući da smo

smisao potpuno pripisali 'C'. Cijelo razlikovanje između smisla i značenja je jedan nerazumljiv čvor koji nam pokazuje da je dotična teorija pogrešno zamišljena.

Činjenica da je i smisao relevantan kada se označavajući izraz zatiče u propoziciji formalno je dokazan problemom o piscu Waverleya. Propozicija 'Scott je pisac Waverleya' posjeduje neko svojstvo koje ne postoji u propoziciji 'Scott je Scott', recimo svojstvo za koje je Georg IV. htio znati da li je istinito. Prema tome, ne radi se o jednakim propozicijama. Stoga, smisao 'pisac Waverleya' pored značenja također mora biti relevantan, ako se priklanjamo tom gledištu kojem ovo razlikovanje pripada. No, kao što smo vidjeli, dokle god se slažemo s tim gledištem prisiljeni smo samo značenje držati relevantnim. Zbog toga takvo gledište mora biti napušteno.

Preostaje nam pokazati kako će navedeni problemi biti riješeni u svjetlu teorije predočene na početku ovog teksta.

Prema gledištu koje zastupam, označavajući izraz je zapravo dio rečenice koji poput mnogih pojedinačnih riječi nema nikakvo značenje sam po sebi. Ako kažem 'Scott je bio čovjek' to je tvrdnja u obliku 'x je bio čovjek' koja ima 'Scott' za svoj subjekt. Ali ako kažem 'pisac Waverleya je bio čovjek', to nije tvrdnja u obliku 'x je bio čovjek' i nema 'pisac Waverleya' za svoj subjekt. Pokrativši tvrdnju iznesenu na početku ovog teksta, umjesto 'pisac Waverleya je bio čovjek' možemo staviti sljedeće: 'Jedno i samo jedno biće napisalo je Waverley, a to biće bilo je čovjek'. (To nije tako strogo mišljeno kao ranije iznesena tvrdnja, ali ovako je lakše pratiti). Općenito govoreći, ako pretpostavimo da je pisac Waverleya imao svojstvo F, onda ono što želimo reći jednako je ovome:

'Jedno i samo jedno biće napisalo je Waverley, a to biće imalo je svojstvo F'.

Objašnjenje značenja upravo slijedi.

Ako se 'pisac Waverleya' tako protumači, svaka propozicija u kojoj se zatekne, primjerice 'Scott je pisac Waverleya', (tj. 'Scott je jednak piscu Waverleya'), bit će:

'Jedno i samo jedno biće napisalo je Waverley, a Scott je jednak tom biću', ili ako to preokrenemo u potpuno izvedeni oblik:

'Nije uvijek lažno za x da je x napisao Waverley, da je uvijek istinito za y da, ako je y napisao Waverley, y je jednako x, i Scott je jednak x'.

Tako ako je 'C' označavajući izraz, može se dogoditi da postoji jedno biće x, (a ne može biti više nego jedno), za koje bi propozicija 'x je jednako C' bila istinita, ukoliko se ova propozicija protumači kao gore. Dalje možemo reći da je biće x značenje izraza 'C'. Tako je Scott značenje od 'pisac Waverleya'.

'C' u jednostrukim navodnicima bit će puki izraz, a ne nešto što bi se moglo nazvati smislom. Izraz sam za sebe (per se) nema smisla, jer svaka propozicija u kojoj se zatekne pri potpunom izvođenju neće sadržati taj izraz koji je onda raščlanjen.

Problem o znatiželji Georga IV. sada izgleda kao da ima sasvim jednostavno rješenje. Propozicija 'Scott je pisac Waverleya' koja je u svojem neskrćenom obliku napisana u prethodnom odlomku, ne sadrži takav sastavni dio kao što je 'pisac Waverleya', kojeg možemo zamijeniti sa 'Scott'.

To nije u sukobu sa istinitošću zaključka koji proizlazi iz govornog zamjenjivanja 'pisac Waverleya' sa 'Scott', dokle god 'pisac Waverleya' ima ono što nazivam prvotnim pojavljivanjem (primary occurrence) u razmatranoj propoziciji. Razlika između prvotnih i drugotnih pojavljivanja označavajućih izraza izgleda ovako:

Kada kažemo: 'Georg IV. je htio znati da li je to-i-to', ili kada kažemo 'To-i-to je začudno' ili 'To-i-to je istinito' itd., ovo 'to-i-to' sadrži označavajući izraz. Možemo ili isključiti taj označavajući izraz iz podređene propozicije 'to-i-to', ili iz cijele propozicije u kojoj je to-i-to tek jedan dio. Iz toga slijede različite propozicije.

Načuo sam da je jedan razdražljiv brodovlasnik nekom poznaniku koji je prvi puta vidio njegov brod i rekao: 'Mislio sam da je vaš brod veći nego što je', odvratio: 'Ne, moj brod nije veći nego što je'. Ono što je poznanik mislio bilo je: 'Dužina koju sam ja mislio da vaš brod ima, veća je od dužine koju vaš brod doista ima'. Smisao koji mu je pridodat je: 'Ja sam mislio da je dužina vašeg broda veća od dužine vašeg broda'.

No, vratimo se Georgu IV. i Waverleyu. Kada kažemo: 'Georg IV. je htio znati da li je Scott pisac Waverleya', pod time mislimo 'Georg IV. htio je znati da li je jedan jedini čovjek napisao Waverley i da li je Scott taj čovjek'. Ali također možemo misliti i ovo: 'Jedan jedini čovjek napisao je Waverley i Georg IV. htio je znati da li je Scott taj čovjek'. U potonjem slučaju 'pisac Waverleya' ima prvotno pojavljivanje, a u prvom drugotno pojavljivanje.

Potonja se propozicija može iskazati kao 'Georg IV. je htio znati, s obzirom na čovjeka koji je napisao Waverley, da li je taj čovjek Scott'. To bi bilo istinito ako bi, na primjer, Georg IV. u daljini ugledao Scotta i pitao: 'Da li je to Scott?' Drugotno pojavljivanje označavajućeg izraza može se odrediti kao ono u kojem se dotični izraz nalazi u propoziciji P, što još uvijek čini tek dio cijele propozicije koju razmatramo, dok će se zamjena označavajućeg izraza odraziti na P, a ne u cijeloj propoziciji koju

razmatramo. U jeziku je veoma teško izbjeći neodređenost u tome radi li se o prvotnom ili drugotnom pojavljivanju, no ništa nam ne škodi na to pripaziti. U simboličkoj logici to je, dakako, jednostavno izbjeći.

Razlika između prvotnih i drugotnih pojavljivanja također nam omogućuje da izađemo nakraj s pitanjem da li je sadašnji kralj Francuske ćelav ili nije, i uopće sa logičkim statusom označavajućih izraza koji ništa ne označavaju.

Ako je 'C' označavajući izraz, a recimo da 'taj pojam ima svojstvo F', onda 'C ima svojstvo Z' znači 'samo jedan pojam ima svojstvo F, a onda i svojstvo Z'¹⁷.

Ali ako svojstvo F ne pripada niti jednom pojmu, ili nekoliko njih, onda slijedi da je 'C ima svojstvo Z' lažno za sve vrijednosti Z. Tako 'sadašnji kralj Francuske je ćelav' je zasigurno lažno; i 'sadašnji kralj Francuske nije ćelav' je lažno, ukoliko predstavlja:

'Postoji neko biće koje je trenutno kralj Francuske i nije ćelavo',
ali je istinito ako znači:

'Lažno je da postoji neko biće koje je trenutno kralj Francuske, koje je ćelavo'. Dakle, 'kralj Francuske nije ćelav' bit će lažno ako je 'kralj Francuske' u prvotnom položaju, a istinito ako je u drugotnom. Tako će sve propozicije u kojima 'kralj Francuske' ima prvotni položaj biti lažne, dok će nijekanja tih propozicija biti istinita, jer u njima 'kralj Francuske' ima drugotni položaj. Na taj smo način izbjegli zaključak da kralj Francuske nosi periku.

Sada možemo vidjeti kako nijekati postojanje takvog objekta poput razlike između A i B u slučaju kada se A i B ne razlikuju. Ako se A i B razlikuju, postoji jedno jedino biće x takvo da je 'x je razlika između A i B' istinita propozicija. Ako se A i B ne razlikuju, ne postoji takvo biće poput x.

U skladu s upravo izloženom predstavom značenja 'razlika između A i B' ima značenje kada se A i B razlikuju, ali ne i u drugim slučajevima. Ova razlika odnosi se na istinitu ili lažnu propoziciju općenito. Ako 'a R b' predstavlja 'a je u relaciji R spram b', onda kada je a R b istinito, biće poput relacije R između a i b postoji. Kada je a R b lažno, takvo biće ne postoji.

Tako iz svake propozicije možemo stvoriti označavajući izraz koji označava neko biće ako je propozicija istinita, ali ne označava biće ako je propozicija lažna.

---

¹⁷ Ovo nije strože, već kraće tumačenje.

Primjerice, istinito je da se Zemlja okreće oko Sunca, (barem ćemo tako pretpostaviti), a lažno je da se Sunce okreće oko Zemlje. Iz toga slijedi da 'obrtaj Zemlje oko Sunca' označava neko biće, dok 'obrtaj Sunca oko Zemlje' ne označava nikakvo biće.¹⁸

Sada se na zadovoljavajući način može baviti cijelim spektrom nebića (non-entities), kao što su 'okrugli kvadrat', 'prvi parni broj osim 2', 'Apolon', 'Hamlet' itd. Sve su to označavajući izrazi koji ništa ne označavaju. Propozicija o Apolonu predstavlja ono što ćemo dobiti kada Apolon zamijenimo sa pojmom na kojeg nam ukazuje Rječnik mitologije, recimo: 'bog Sunca'. Sve propozicije u kojima se nalazi Apolon trebaju se tumačiti prema gore navedenim pravilima za označavajuće izraze. Ako 'Apolon' ima prvotni položaj, ta propozicija u kojoj se nalazi bit će lažna. Ako je pak u drugotnom položaju, propozicija može biti istinita. Tako i 'okrugli kvadrat' predstavlja 'postoji jedno jedino biće x koje je okruglo i četvrtasto i to je biće okruglo', što je lažna propozicija, a ne, kao što Meinong tvrdi - istinita.

'Najsavršenije biće ima sve savršenosti; postojanje je savršenost; stoga najsavršenije biće postoji' bit će:

'Postoji jedno jedino biće x koje je najsavršenije; to biće ima sve savršenosti; postojanje je savršenost; stoga to biće postoji'.

Kao dokaz neka nam posluži nedokazanost tvrdnje 'postoji jedno jedino biće x koje je najsavršenije'.¹⁹ Gosp. MacColl (Mind, N.S, br. 54 i 55, str 401) dijeli jedinke na dvije vrste, postojeće i nepostojeće (real and unreal). Zato on određuje nultu klasu kao klasu koja se sastoji od samih nepostojećih jedinki. To pretpostavlja da izrazi kao što je 'sadašnji kralj Francuske', koji ne označavaju neku postojeću

---

¹⁸ Propozicije iz kojih su izvedena takva bića niti su jednaka tim bićima, niti propozicijama koje tvrde postojanje takvih bića.

¹⁹ Argument koji bi dokazao istinitost tvrdnje da sva bića klase najsavršenijih Bića postoje, mogao bi se namaknuti. Također se može formalno dokazati da ta klasa ne može imati **više** od jednoga člana. Ali razumjevši ovu odredbu savršenosti kao svojstvo svih pozitivnih predikata, može se jednako formalno dokazati da ta klasa nema niti jedan član.

jedinku, svejedno označuju neku jedinku, iako nepostojeću. To je u stvari Meinongova teorija, za koju smo pokazali razloge zašto je valja odbaciti, budući da je u sukobu sa zakonom proturječja.

S našom teorijom označavanja možemo smatrati da nepostojeće jedinke ne postoje, pa je tako nulta klasa ona klasa koja ne sadrži članove, a ne klasa koja sadrži nepostojeće jedinke.

Važno je promotriti posljedice koje naša teorije stvara na tumačenje odredbi izvedenih pomoću označavajućih izraza. Većina matematičkih odredbi ovakve je vrste; primjerice, 'm-n predstavlja onaj broj koji dodan n, daje m'. Tako odredba m-n predstavlja isto što i neki označavajući izraz. Međutim, složili smo se da označavajući izrazi odvojeno nemaju značenja. Stoga je odredba zapravo trebala glasiti: 'Svaka propozicija koja sadrži m-n predstavlja propoziciju koja slijedi iz zamjenjivanja "m-n" sa "onaj broj koji dodan n daje m"'. Proizlazeća propozicija tumači se prema ranije danim pravilima za tumačenje propozicija čiji govorni iskazi sadrže neki označavajući izraz. U slučaju u kojem su m i n takvi da postoji jedan jedini broj x koji dodan n daje m, postoji i neki broj x koji može zamijeniti m-n u svakoj propoziciji koja sadrži m-n, bez izmjene istinitosti ili lažnosti propozicije. Svi ostali slučajevi u kojima 'm-n' ima prvotni položaj su lažni.

Upotrebljivost jednakosti objašnjena je gornjom teorijom. Izvan knjiga o logici nitko nikada neće reći 'x je x', iako su tvrdnje o jednakosti često dane u obliku 'Scott je pisac Waverleya ili 'ti jesi čovjek'. Smisao takvih propozicija ne može biti iznesen bez pojma o jednakosti, iako to nisu jednostavni iskazi da je Scott jednak nekom drugom pojmu - piscu Waverleya, ili da je ti jesi jednak drugom pojmu - čovjeku. Najkraća tvrdnja 'Scott je pisac Waverleya' čini se da će biti 'Scott je napisao Waverley; i uvijek je istinito za y da ako je y napisao Waverley, y je jednak Scottu'. Na taj način jednakost je prisutna u 'Scott je pisac Waverleya'. Upravo je zbog takvih slučajeva dobro ustvrditi jednakost.

Jedan zanimljiv učinak gore iznesene teorije označavanja je sljedeći. Kada postoji nešto u što nemamo neposredan uvid, već jedino odredbu izvedenu označavajućim izrazima, tada propozicije u koje je ta stvar uvedena pomoću označavajućih izraza ne sadrže uistinu samu tu stvar kao sastavni dio, već umjesto toga sadrže sastavne dijelove iskazane s nekoliko riječi tog označavajućeg izraza.²⁰ Tako u svakoj propoziciji koju možemo pojmiti, (tj. ne samo u svim propozicijama u kojima možemo ustvrditi istinitost ili lažnost, već u svim koje uopće možemo zamisliti), svi sastavni dijelovi su odista bića u koja

---

²⁰ Vidi fusnotu br. 21. (P.G.)

imamo neposredni uvid.²¹ Takve stvari poput materije (u smislu u kojem se materija razumije u fizici) ili misli drugih ljudi poznate su nam kroz označavajuće izraze u koje nemamo uvida, ali ih znamo kao nešto sa takvim i takvim svojstvima. Stoga, iako možemo uobličiti propozicijske funkcije $C(x)$ koje sadrže takve i takve djeliće materije ili misli te-i-te osobe, mi nemamo uvida u propozicije koje potvrđuju one stvari koje znamo da moraju biti istinite, budući da dotična zbiljska bića ne možemo pojmiti. Ono što znamo je da 'Taj-i-taj ima misli takvih-i-takvih svojstava', ali ne znamo da 'A ima takva-i-takva svojstva', gdje je A misao koja je u pitanju. U takvom slučaju znamo svojstva neke stvari i bez uvida u samu tu stvar, a iz toga slijedi - i bez znanja o bilo kakvoj propoziciji koja kao sastavni dio sadrži samu tu stvar.

O mnogim drugim posljedicama stanovišta kojeg sam zastupao ništa više neću reći, nego ću još samo zamoliti čitaoca da ne dođe u iskušenje da ospori to stanovište samo zbog njegove prividno pretjerane složenosti, prije no što sam pokušao izgraditi svoju teoriju značenja. Vjerujem da će ga takav pokušaj uvjeriti da, kakva god istinita teorija bila, ona ne može posjedovati jednostavnost koja bi se isprva mogla očekivati.

Preveo s engleskoga:

Pavel Gregorić

---

²¹ Ovdje se najvjerojatnije radi o tiskarskoj grešci, jer se iz konteksta čini da je u rečenici ispuštena negacija. Cijela rečenica (ispustivši umetnutu rečenicu u zagradi) glasi:

"Thus in every proposition that we can apprehend, all the constituents are / (not) / really entities with which we have immediate acquaintance."

Jedino je tako moguće postići sklad s rečenicom s početka pasusa, (fusnota br. 20), a na to ukazuje i početak naredne rečenice. (P.G.)